

MACIEJ DARIUSZ KOSSOWSKI

Inwentarz praw polskich
Kazimierza Arnolfa Żeglickiego
z adiustacją druku

Treścią artykułu jest analiza porównawcza *Inwentarza praw polskich* opracowanego przez Kazimierza Arnolfa Żeglickiego i opatrzonego odręczną adiustacją druku¹ z egzemplarzem tejże edycji z 1754 roku zawierającym dodaną erratę², w szczególności zwrócenie uwagi na zawartą w tym pierwszym korektę edytorską.

1 JNWENTARZ/NOWY/PRAW, STATUTOW,/KONSTYTUCYI KORON-/NYCH, y W. X. LITew: [skiego]/Znáydujących się w Sześciu Tomach / *Voluminis Legum*, /Niegdyś przez MACIEIA MARCYANA ŁADOWSKIEGO /od Roku Pańskiego 1550. do Roku 1683. /Potym przez /J. W. JMci X. JOZEFA ANDRZEIA ZAŁUSKIEGO /REFERENDARZA KORONNEGO, z przyda- /tkiem opuszczonych Artykułów aż do R. 1726 /pracowicie, y chwalebnie /ZEBRANY. /á Teraz /Przez X. ARNOLFA KAZIMIERZA ŻEGLICKIEGO, *Schol: [arum] Piarum* / do Roku 1736. z zebraniem Statutu Kontynuowany, /nową kart liczbą Ułatwiony, y wcale /DOKONCZONY /Roku Pańskiego 1754. /w WARSZAWIE /w Drukarni J. K. Mci, y Rzeczypospolitey, XX. *Piarum Scholarum*. Zbiory prywatne autora, Biblioteka Kossowskich, nr inw. 1964 (cim. S.1).

Por. *Inwentarz nowy praw, statutów, konstytucyj koronnych, y W. X. Litew: Znáydujących się w sześciu tomach Voluminis Legum, niegdyś przez Macieia Marcyana Ładowskiego od Roku Pańskiego 1550 do Roku 1683, potym przez [...] Józefa Andrzeja Załuskiego [...] do R. 1726 zebrana teraz przez X. Arnolfa Kazimierza Żeglickiego, [...] do Roku 1736 Roku Pańskiego 1754*, Warszawa: W Drukarni J. K. Mci y Rzeczypospolitey, XX. *Piarym Scholarum*, 1754 – <http://bc.radom.pl/publication/10869> [dostęp: 23.04.2018].

2 JNWENTARZ/NOWY/PRAW, STATUTOW,/KONSTYTUCYI..., BUW, St. Dr. 5.13.1.12/3. Egzemplarz pochodzi z biblioteki Aleksandra Antoniego księcia Sapiehy, herbu Lis (1773–1812), który przekazał go w 1810 roku bibliotece Warszawskiego Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk. Książka

Inwentarz praw polskich w wydaniu z czasów saskich, nazywany ówczesnie także *Inwentarzem nowym praw koronnych* Żeglickiego³ lub w skrócie *Inwentarzem Żeglickiego*⁴ pozostaje ważnym kompendium prawodawczym I Rzeczypospolitej. W istocie nie jest to dzieło oryginalne. Stanowi ono ogniwo w łańcuchu kompletowania haseł rzeczowych występujących w sześciu tomach *Volumina Legum*, które ułatwiały poruszanie się po pierwszym zbiorze polskiego prawa stanowionego, zawierającego zapis przywilejów królewskich oraz statutów i konstytucji sejmowych. Pracę tę zapoczątkował Maciej Marcjan Ładowski (ca 1640–1715), metrykant kancelarii koronnej⁵. Jego publikacja ukazała się w 1685 roku⁶ (ryc. 1). Dlatego też w niektórych katalogach bibliograficznych *Inwentarz praw* przypisany jest Ładowskiemu, a przy imionach późniejszych edytorów widnieją odsyłacze do właściwego inicjatora i twórcy dzieła. On to wprowadził układ alfabetyczny, który podtrzymali opat przemęcki Józef Andrzej Załuski (1702–1774)⁷ (ryc. 2) oraz dwaj pijarzy – dwadzieścia jeden lat później Kazimierz Arnolf Żeglicki (1697–1766)⁸ (ryc. 3) oraz w 1782 roku Szymon Teodor Waga (1739–1801)⁹ (ryc. 4). Kontynuując dzieło Ładowskiego znacząco je uzupełnili i poprawili. Załuski w przedmowie do swojej edycji z 1733 roku¹⁰ omówił dotychczasowe wydania praw i statutów.

oprawiona została w epoce w półskórek z napisem na grzbiecie: JNWENTARZ / ŻEGLICKIEGO. Stan tego egzemplarza jest dobry. Wewnętrznie prawie czysty, z niewielką ilością marginaliów. Defekty w postaci ubytku papieru, spowodowane żerowaniem owadów, ze stratą dla tekstu występują na kartach: 773/774, 777/778 i 781/782. Ponadto przejrzone zostały egzemplarze ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie o sygn.: BN XVIII. 3.1510 (Dzik. XIV.156), BN XVIII. 3.1555 (Dzik. XVII.14), BN XVIII. 3.1987 (Krzesz. A.33), BN XVIII. 3.2043 (Krzesz. Dab Helcel), BN XVIII. 3.516 (Czerw. Dwór), BN XVIII. 3.1260 (Morsztyn), BN XVIII. 3.3034 (1946 D 1547 Zb. w Turnie) oraz W. 3.1381 (B. XIII. 4.21).

3 Według tytułu w polu grzbietu oprawy książki. Egzemplarz ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie, BN XVIII. 3.1510 (Dzik. XIV.156).

4 Także w polu grzbietowym, na podstawie egzemplarza o sygn. BN XVIII. 3.3034 (1946 D 1547, Zb. w Turnie). Por. przypis 2.

5 J. Gutkowski, *Ładowski Maciej Marcjan h. Łada*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 18, Wrocław 1973, s. 186–187.

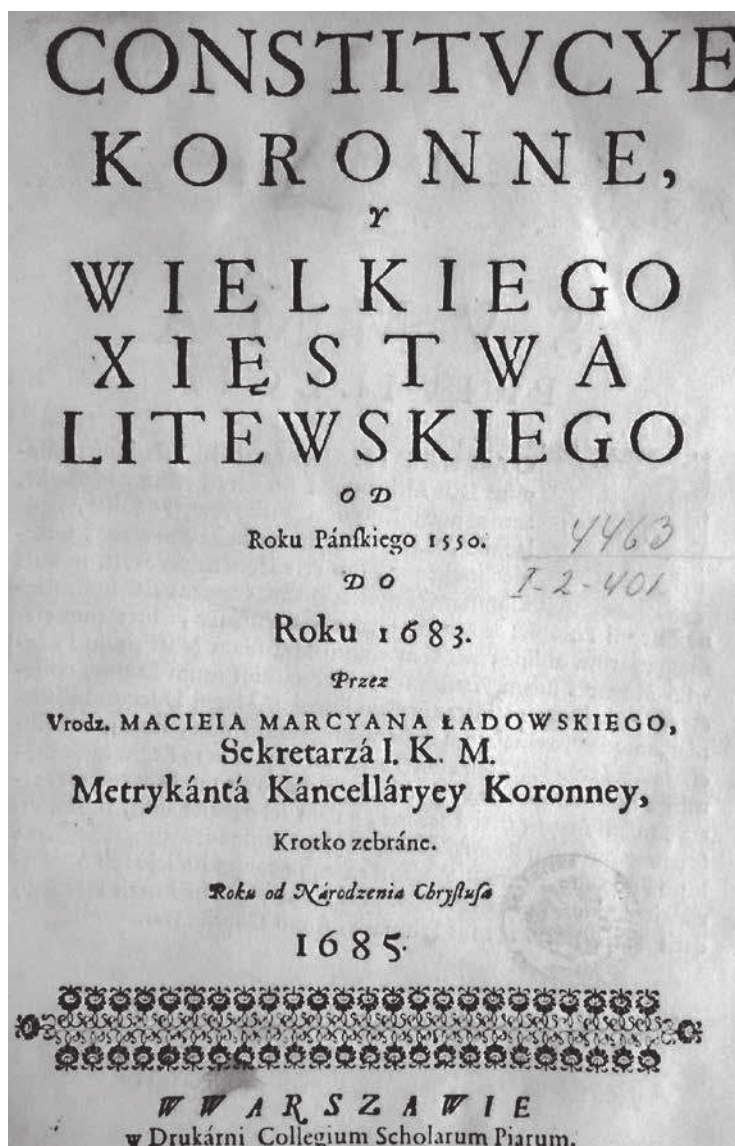
6 CONSTITVCYE / KORONNE, / Y / WIELKIEGO / XIĘSTWA / LITEWSKIEGO / OD / Roku Páńskiego 1550. / DO / Roku 1683. / Przez / Vrodz. MACIEIA MARCYANA ŁADOWSKIEGO, / Sekretarzá I. K. M. / Metrykantá Káncelláryey Koronney, / Krotko zebráne. / Roku od Národzenia Chrystusa / 1685. / W WARSZAWIE / w Drukárni Collegium Scholarum Piarum. BUW, St. Dr. Sd. 714.79.

7 Zob.: *Załuski Józef Andrzej (Jędrzej) (1702–1774)*, w: *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, t. 6, *Oświecenie*, cz. 1, *Hasła osobowe P–Ż. Addenda A–O*, oprac. E. Aleksandrowska z zespołem, Warszawa 1970, s. 511–528 – http://rcin.org.pl/Content/61206/WA248_80271_III-4042_nowy-korbut-6-1_o.pdf [23.04.2018].

8 Żeglicki Arnulf [!] *Kazimierz (1697–1766)*, ibidem, s. 545.

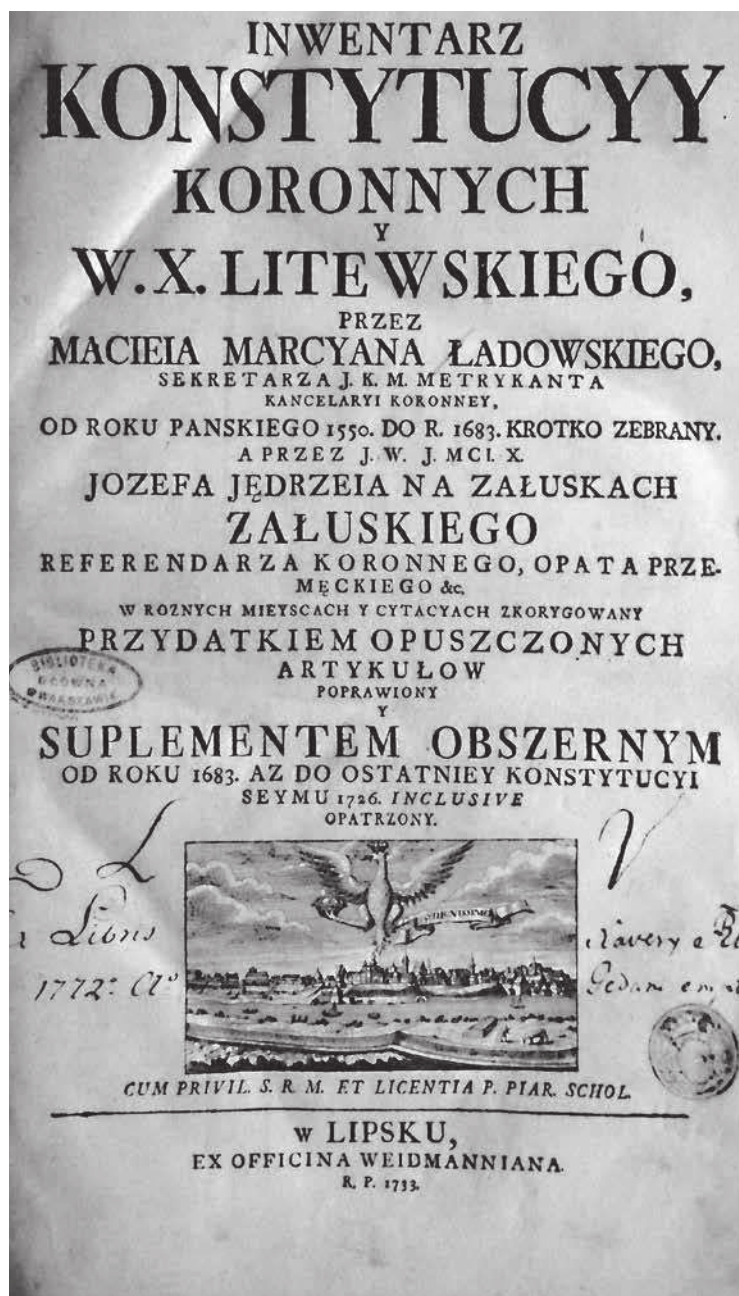
9 *Waga Antoni Stanisław Florian (1799–1890)*, ibidem, s. 393–394.

10 INWENTARZ / KONSTYTUCYI / KORONNYCH / Y / W. X. LITEWSKIEGO / PRZEZ / MACIEIA MARCYANA ŁADOWSKIEGO, / SEKRETARZA J. K. M. METRYKANTA / KANCELARYI KORONNEY, / OD ROKU PANSKIEGO 1550. DO R. 1683. KROTKO ZEBRANY. / A PRZEZ J.W. J.MCI. X. / JOZEFA JĘDRZEIA NA ZAŁUSKACH / ZAŁUSKIEGO / REFERENDARZA KORONNEGO, OPATA PRZE- / MĘCKIEGO &c. /

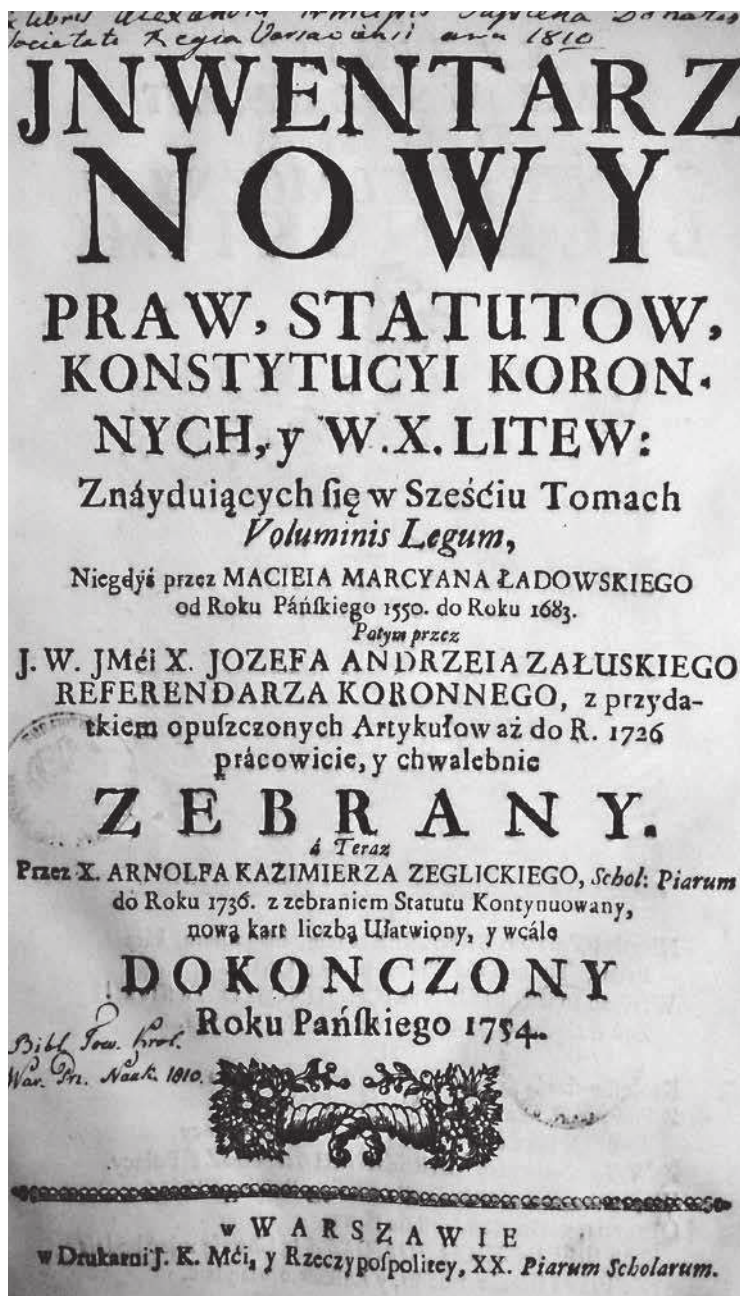
RYC. 1 Karta tytułowa *Inwentarza Ładowskiego* z 1685 roku

W ROZNYCH MIEYSZACH Y CYTACYACH ZKORYGOWANY / PRZYDATKIEM OPUSZCZONYCH / ARTYKUŁOW / POPRAWIONY / Y / SUPLEMENTEM OBSZERNYM / OD ROKU 1683. AZ DO OSTATNIEY KONSTYTUCYI / SEYMU 1726. INCLUSIVE / OPATRZONY. / CUM PRIVIL. S. R. M. ET LICENTIA P. PIAR. SCHOL. / w LIPSKU, / EX OFFICINA WEIDMANNIANA. / R. P. 1733. BUW, St. Dr. 4.16.1.12 XVIII/IV.

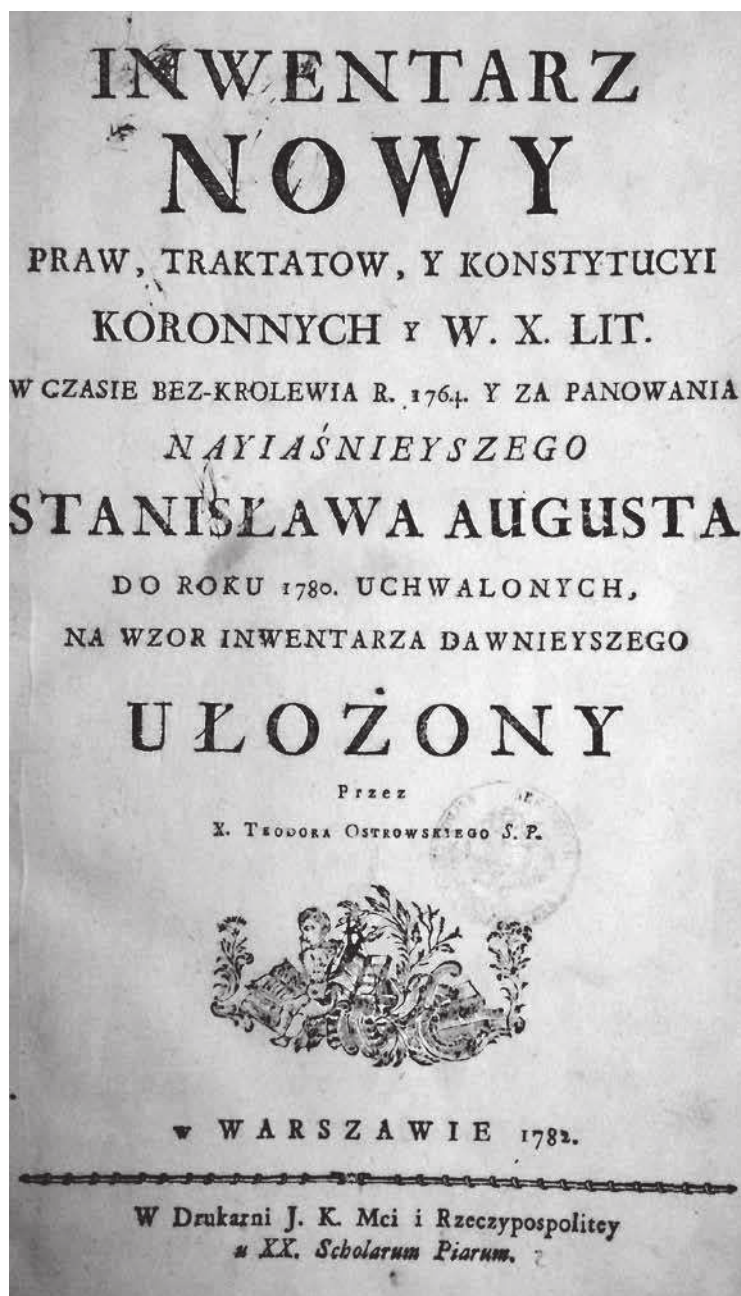

RYC. 2 Karta tytułowa *Inwentarza* Załuskiego z 1733 roku

RYC. 3 Karta tytułowa Inwentarza Żeglickiego z 1754 roku

RYC. 4 Karta tytułowa *Inwentarza* Ostrowskiego z 1782 roku

Waga, po wprowadzeniu uzupełnień, nadał leksykonowi ostateczny kształt¹¹. Dodatkową edycję przygotował kolejny pijar – Teodor Ostrowski (1750–1802)¹². W tymże 1782 roku ukazał się jego inwentarz rzeczowy zawierający indeks haseł za lata 1764–1780 do siódmego i ósmego tomu *Volumina Legum*¹³ (ryc. 5). Zawiera on trzy karty początkowe – tytułową oraz trzy stroniczki z dedykacją dla króla i jedną skierowaną do czytelnika, 352 strony numerowane, a w rzeczywistości o osiem stron więcej z powodu błędu paginacji¹⁴ oraz cztery stroniczki nieliczbowane *Regestru Tytułów*¹⁵. Foliał Ostrowskiego nie wchodzi w zakres niniejszych badań komparatystycznych z racji późniejszego odniesienia chronologicznego, chociaż należy zauważyć, że na karcie tytułowej zastosowano właściwy szyk wyrazów w oznaczeniu wydawcy, jaki widnieje w odręcznej korekcie na edycji Żeglickiego z 1754 roku. Z taką poprawką mamy także do czynienia na karcie tytułowej wydania *Inwentarza* pod redakcją Wagi z 1782 roku oraz w drugim jego wydaniu o siedem lat późniejszym¹⁶ (ryc. 6).

Inwentarz Żeglickiego ukazał się w dwóch wariantach. Wariant A na *verso* karty tytułowej zawiera herb Junosza odbity w drzeworycie, zaś wariant B w sygnowanym miedziorycie. W polskich zbiorach publicznych znajduje się sześćdziesiąt sześć zgłoszonych egzemplarzy obu wariantów wydania z 1754 roku¹⁷. Przyjąć można orientacyjnie, że w zbiorach prywatnych pozostaje około czterdziestu

11 INWENTARZ / PRAW, STATUTOW, KONSTYTUCYI, / KORONNYCH y W. X. LIT. / ZNAYDUJĄCYCH SIĘ W SZÉŚCIU / PIERWSZYCH TOMACH / VOLUMINIS LEGUM / NIEGDYŚ / PRZEZ MACIEIA MARCYANA ŁADOWSKIEGO OD R. P. 1550. DO R. 1683. / POTYM / PRZEZ JMCI. X. ANDRZEIA JOZEFIA ZAŁUSKIEGO REFERENDARZA / Na ów czas KORONNEGO / z PRZYDATKIEM OPUSZCZONYCH ARTYKUŁOW / AŻ DO ROKU 1726. / ZEBRANY. / A / PRZEZ X. ARNOLFA ŻEGLICKIEGO SCHOL. PIAR. ZEBRANIEM STATUTU / POMNOŻONY / y DO ROKU 1736. DOCIĄGNIONY. / TERAZ / PRZEZ X. TEODORA WAGĘ SCHOL. PIAR. Z POTRZEBNEMI DODATKAMI / y POPRAWAMI NA NOWO / PRZEDRUKOWANY. / ROKU PAŃSKIEGO 1782. / w WARSZAWIE / W Drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey / u XX. *Scholarum Piarum*. BUW, St. Dr. 5.5.2.10/3.

12 Zob. *Ostrowski Teodor (1750–1802)*, w: *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, t. 5, *Oświecenie. Hasła osobowe I–O*, oprac. E. Aleksandrowska z zespołem, Warszawa 1967, s. 460–461 – http://rcin.org.pl/Content/61205/WA248_80270_III-4042_nowy-korbut-5_o.pdf [23.04.2018] oraz W. M. Bartel, *Ostrowski Teodor*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 24, Wrocław 1979, s. 578–579.

13 INWENTARZ / NOWY / PRAW, TRAKTATOW, y KONSTYTUCYI / KORONNYCH y W. X. LIT. / W CZASIE BEZ-KROLEWIA R. 1764. y ZA PANOWANIA / NAYIAŚNIEYSZEGO / STANISŁAWA AUGUSTA / DO ROKU 1780. UCHWALONYCH, / NA WZOR INWENTARZA DAWNIEYSZEGO / UŁOŻONY / Przez / X. TEODORA OSTROWSKIEGO S. P. / w WARSZAWIE 1782. / W Drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey / u XX. *Scholarum Piarum*. BUW, St. Dr. 5.5.2.11/3.

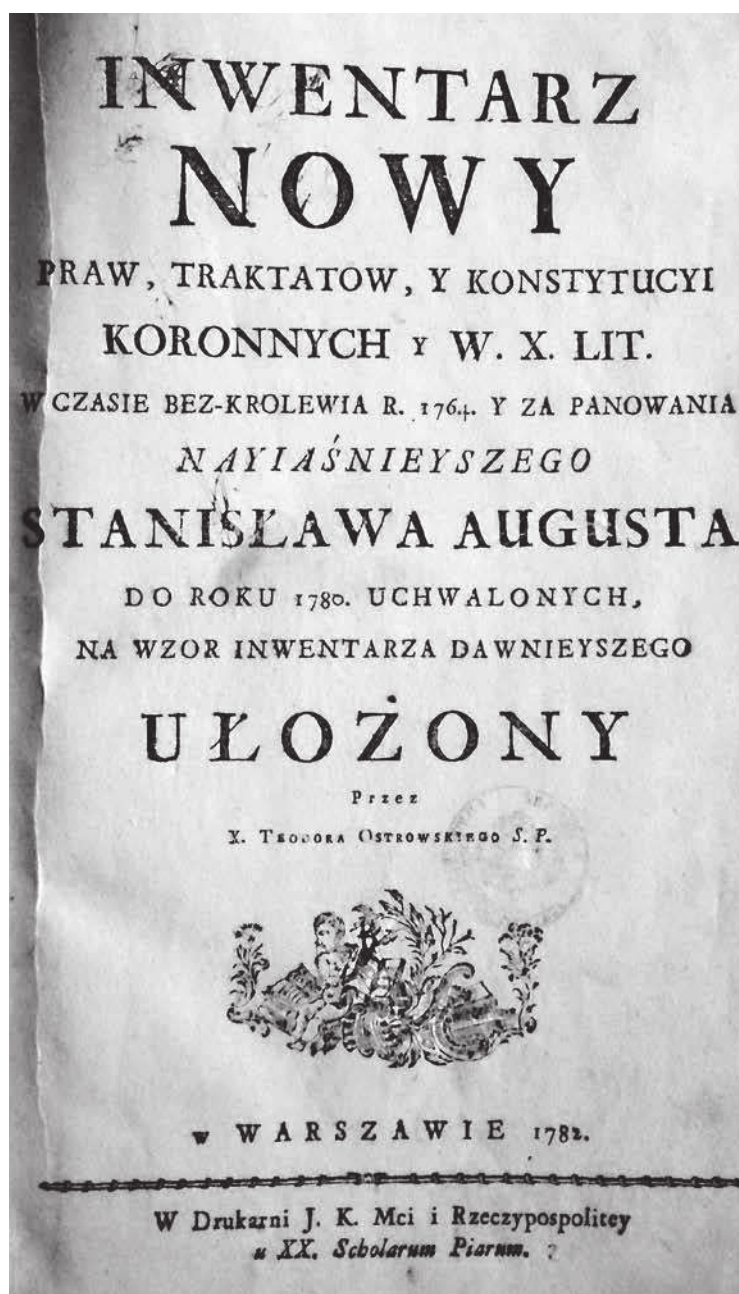
14 Po stronie 248 następuje 241 z właściwą kontynuacją tekstu.

15 Trzy lata później ukazał się suplement do tego inwentarza.

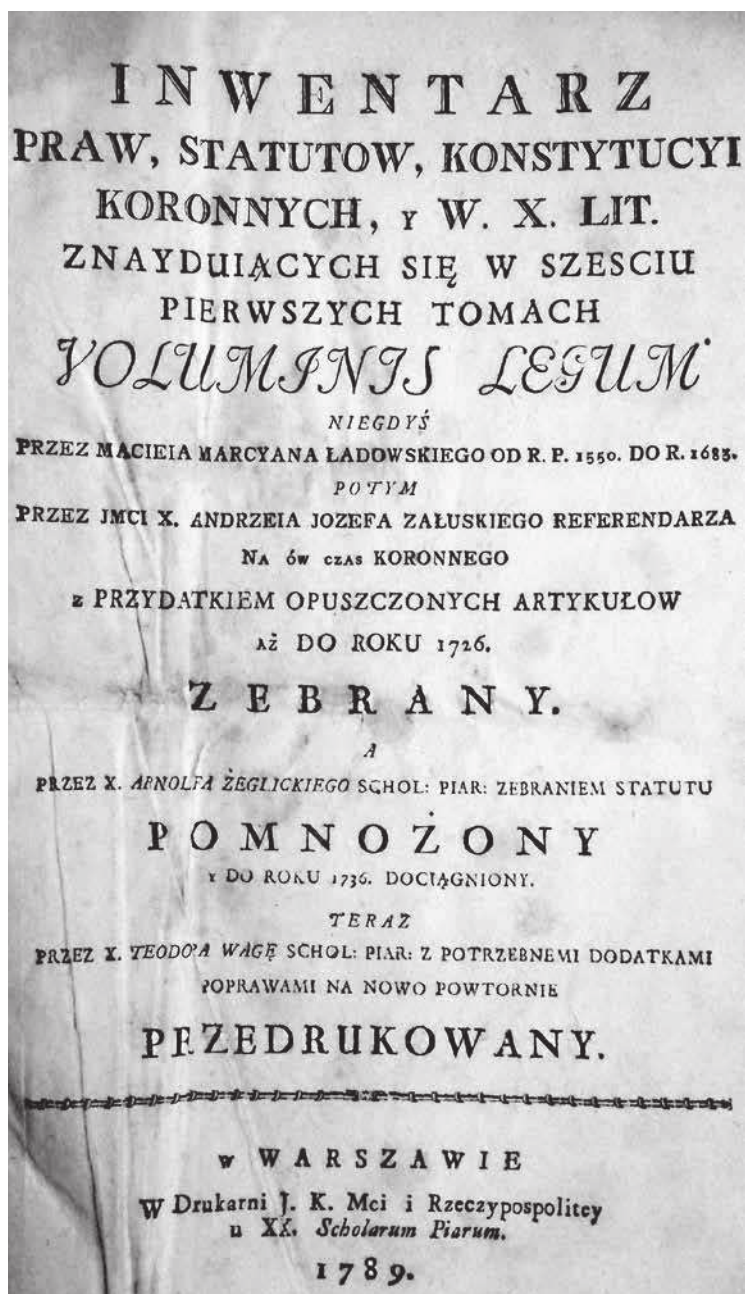
16 INWENTARZ / PRAW, STATUTOW, KONSTYTUCYI..., u XX. *Scholarum Piarum*. / 1789. BUW, St. Dr. 4.15.1.52 XVIII/III.

17 Na podstawie danych z Centralnego Katalogu Starych Druków Biblioteki Narodowej w Warszawie.

RYC. 5 Karta tytułowa *Inwentarza Wagi* z 1782 roku

RYC. 6 Karta tytułowa drugiego wydania *Inwentarza Wagi* z 1789 roku

okazów, a łączną ilość zachowanych na świecie woluminów wypada określić na około 150 egzemplarzy¹⁸.

Omawiany tu egzemplarz jest unikatowy z powodu zawartych w nim odręcznych notatek, uzupełnień, poprawek i schematycznych znaków korektorskich. Zostały one naniesione na wydrukowane, lecz jeszcze nieprzycięte i nieoprawione karty dzieła. Dotrwanie do naszych czasów tego druku stwarza okazję do spojrzenia na finalny etap pracy edytorskiej. Pracy, która została podjęta przed pojawieniem się na rynku czytelnicy całego nakładu. Jednakże nakład z 1754 roku nie ukazał się z wprowadzonymi do niego poprawkami. Nie ma ich ani w tekście zasadniczym, ani nawet na stronie tytułowej. Pozostały nie tylko uchybienia składu w postaci błędów paginacji, ale pojawiły się nowe. Mianowicie w miejscu liczebnika 791 widnieje 800, a zamiast 794 jest 803. Karta z numeracją stron 175/176 poprzedza kartę oznaczoną liczebnikami 173/174, choć ten błąd należy przypisać oprawie jednostkowego woluminu. Jedyna zmiana polega na dodaniu dwustronicowego indeksu poprawionych błędów, nazwanego *Errata sic corrige*. Nie jest on jednak pełny. Całościowa korekta została uwzględniona dopiero w edycji Teodora Wagi z 1782 roku. Tak więc pełny nakład edycji Żeglickiego musiał pojawić się jednocześnie z wydrukowanym egzemplarzem poddanym adiustacji. Problemem do rozstrzygnięcia pozostaje kwestia, kto dokonał korekty? Czy wniósł ją Żeglicki w całości, czy w części i czy kontynuował ją Waga?

Kazimierz Żeglicki urodził się w Głogowie koło Rzeszowa. W 1712 roku wstąpił do kolegium prowadzonego przez ojców pijarów w Podolińcu na polskim Spiszu, będącym jedną z najlepszych szkół w Rzeczypospolitej. Przybrał imię zakonne Arnolf a Corde Jesu. Studiował filozofię i teologię. Po ukończeniu studiów nauczał w klasach niższych kolegium pijarskiego w Rzeszowie, następnie wykładał retorykę i filozofię w Międzyrzeczu Koryckim oraz teologię w Warszawie. W latach 1737–1742 pełnił funkcję wicerektora, a następnie rektora kolegium pijarskiego w Chełmie. W latach 1743–1754 był rektorem w Podolińcu, a przez następne dwa lata w Warszawie. Od 1757 do 1759 roku sprawował stanowisko asystenta prowincji zakonnej. Zmarł w Podolińcu. Słynął z pracowitości. Był wybitnym peremiologiem i paremiografem – wyszukiwał przysłowia i je opracowywał, wyjaśniał ich genezę. Napisał sporo obszernych dzieł. Znany jest zwłaszcza z ułożenia *Inwentarza praw, statutów i konstytucji koronnych*, nazwanego jego imieniem, opracowanego na podstawie wcześniejszych edycji

18 Na podstawie szacunku autora.

Ładowskiego i Załuskiego. Z honorarium autorskiego za to dzieło rozpoczął budowę biblioteki w Warszawie¹⁹.

Szymon Waga przyszedł na świat na ziemi wiskiej. Uczył się u pijarów w Szczuczynie. W 1754 roku, a więc w roku, w którym ukazał się druk Żeglickiego, wstąpił do zgromadzenia pijarów przyjmując imię zakonne Teodora od św. Klemensa. Nowicjat odbył w Podolińcu. W seminarium zakonnym w Rzeszowie studiował nauki humanistyczne oraz filozofię w Międzyrzeczu Koryckim. W latach 1759–1762 wykładał gramatykę i składnię w Collegium Nobilium. Po dwuletnim nauczaniu w Radomiu rozpoczął w 1764 roku czteroletnie studia teologiczne w Warszawie i za granicą, po których uzyskał święcenia kapłańskie. W 1769 roku podjął obowiązki nauczyciela w nowicjacie w Podolińcu. W następnym roku posługiwał, jako kaznodzieja w Warszawie. W 1771–1775 pełnił funkcję profesora retoryki, polityki i prawa cywilnego w Collegium Nobilium. Od 1775 do 1779 roku peregrynował po Italii, Francji i Anglii. Po powrocie do Warszawy był ponownie kaznodzieją w 1779, a od 1780 roku został rektorem Collegium Regium. W latach 1781–1786 pełnił funkcję prokuratora polskiej prowincji zakonnej, w 1797–1789 – asystenta prowincji, a w latach 1790–1792 powtórnie został rektorem Collegium Regium. Po dwuletnim sprawowaniu urzędu prowincjała w latach 1793–1795, powrócił na stanowisko rektora tegoż Collegium. Zmarł w Warszawie²⁰. Waga był nie tylko historykiem, ale także znawcą prawa i tłumaczem prawnych dzieł obcokrajowców. Położył znaczące zasługi w upowszechnianiu myśli prawnej w Polsce oraz poza jej granicami²¹.

Proweniencja egzemplarza *Inwentarza praw polskich* Żeglickiego z odręczną korektą edycyjną nie jest znana. Pozostawał on w prywatnych zbiorach nieznanego z imienia bibliofila, który wystawił obiekt na aukcję książek, na której został zakupiony przez autora tego artykułu²². Nie wiadomo, czy poprzedni posiadacz dzieła miał świadomość jego unikatowości. Antykwariusze nie rozpoznali rodzaju i istoty odręcznych w nim notatek, na co wskazuje ich lakoniczny i powierzchowny opis w katalogu: „Marginalia z przypisami i odnośnikami do Volumina Legum”²³.

19 *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, t. 6, cz. 1, s. 545; J. Wysocki, Żeglicki Arnulf [!] Kazimierz (1696–1766), w: *Słownik polskich teologów katolickich*, pod red. H. E. Wyczawskiego, Warszawa 1983, t. 4, s. 549–550. Powtórzenie błędu w imieniu za „Nowym Korbutem”; *Bibliografia polska Karola i Stanisława Esteicherów*, t. 35, Kraków 2007, s. 206–210, tu pełne imię zakonne.

20 *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, t. 6, cz. 1, s. 393–394.

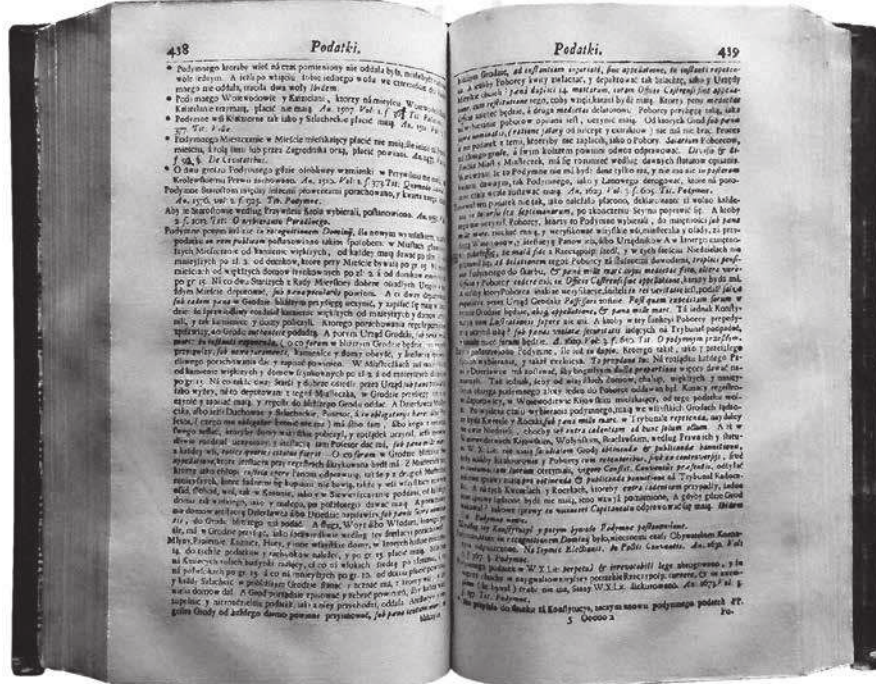
21 Zob.: M. Affek, *Twórczość prawna księdza Teodora Wagi*, w: *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX wieku*, pod red. nauk. I. Stasiewicz-Jasiukowej, Warszawa 1993, s. 171–184.

22 Katalog IX aukcji książek i grafiki Antykwariatów Warszawskich „Lamus”, A. i. H. Osełko, Warszawa 10 czerwca 2000, poz. 105, s. 28 oraz ilustracja grzbietu książki w tablicy I.

23 *Ibidem*, poz. 105.

Egzemplarz jest kompletny, bez defektów, wewnątrz czysty (ryc. 7) za wyjątkiem obrączkowego zalania o średnicy 16 cm na s. 605, powstałego prawdopodobnie wskutek postawienia na rozłożonej książce talerza o zatłuszczonym

RYC. 7 Wnętrze egzemplarza dzieła Żeglickiego z 1754 roku ze zbiorów autora

spodzie, który to zaciek przeniknął na *verso* i kolejną kartę. Adnotacje korekcyjne – skreślenia, w tym wielokrotne, naniesione poprawki, znaki korektorskie i opisowe marginalia nie mogą być traktowane jako rodzaj defektu. Stanowią one świadectwo pracy edytora i są równie cenne, a z poznawczego punktu widzenia bardziej wartościowe niż wewnętrznie „czysta” książka.

Karty woluminu przycięte zostały do formatu 17,1 × 31,6 cm ze szkodą dla niektórych odręcznych marginaliów, co dowodzi późniejszej oprawy i świadczy, że korekta miała miejsce na nieoprawionym jeszcze pliku kart. Blok, grubości 5 cm został zszyty w okładki tekturowe 20,5 × 32,5 × 0,4 cm, olicowane skórą wytrawioną kwasem w marmurowy deseń (ryc. 8). Grzbiet oprawy jest sześciopółowy, przedzielony pięcioma zwiężzami, z dekoracją typową dla ostatniej ćwierci XVIII wieku. Na drugim górnym polu w złotej ramce na żółtym tle, widnieje wytłoczony złotymi literami napis: INWENTARZ / PRAW / POLSKICH. Na pozostałych polach tłoczony złotem powtarzalny motyw centralnie umieszczonego trójkwiatu w ramce floralnej (ryc. 9). Brzegi kart zabarwione są na czerwono. Wyklejka charakteryzuje się dekoracją o powtarzalnym drobnym motywie geometrycznym złożonym z niebieskich trzech słupów horyzontalnych

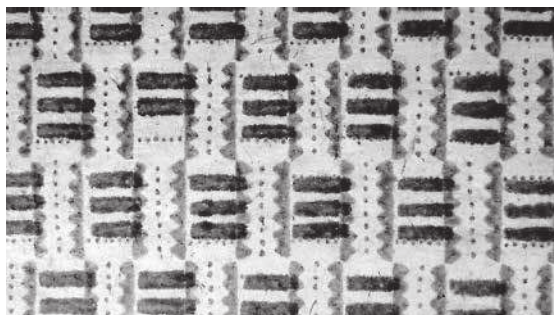
RYC. 8 Przednia okładka, grzbiet i tylna *Inwentarza praw polskich* Żeglickiego w 1754 roku

i wertykalnych brązowych kres jednostronnie ząbkowanych, rozdzielonych kropkowaniem (ryc. 10).

Dzieło w opisanej oprawie składa się z nieliczbowanych: karty tytułowej, na *verso* której drzeworyt z herbem Junosza i wierszem mu przypisanym „NA JUNOSZĘ/HERBOWNY ZASZCZYT/DOMU/JASNIE WIELMOZNYCH/BIELINSKICH.”, trzech stron dedykacji „DO/IASNIE WIELMOZNEGO/JMCI PANA/FRANCISZKA/BIELINSKIEGO,/ Marszałka Wielkiego/Koronnego.”, strony wstępu skierowanego „DO CZYTELNIKA”, 836 stron numerowanych zasadniczej części, 6 stron nieliczbowanych *Regestru* oraz po dwie karty niezadrukowane przekładkowe z początku i końca książki a także po karcie wklejki okładkowej. Stron zadrukowanych jest faktycznie 846,

RYC. 9 Pole z tytułem i pole z motywem floralnym dekoracji grzbietu oprawy *Inwentarza* z 1754 roku

RYC. 10 Wzór dekoracyjny na fragmencie wklejki

ponieważ pominięto numery 673 i 674, kontynuując paginację liczebnikiem 675 bezpośrednio następującym po 672, przy czym ciągłość tekstu jest zachowana. Egzemplarz ten nie posiada dwustronnie zadrukowanej karty z erratą.

Czas oprawy, a tym samym przycięcia kart, można określić na ostatnie lata XVIII wieku. Przekonują o tym wprawione cztery niezadrukowane karty przekładkowe z filigranem w postaci godła cesarstwa Austro-Węgier 7,7 × 10,0 cm oraz nazwą miejscową USTRON 8,6 × 2,1 cm. Papiernia w Ustroniu działała od 1792 do 1837 roku²⁴.

Inwentarz praw polskich zestawiony został w układzie alfabetycznym. Zaczyna się od hasła ABDYKACYA²⁵ widniejącego na pierwszej stronie, a kończy na hasle ZYDZI na stronicach od 831 do 836.

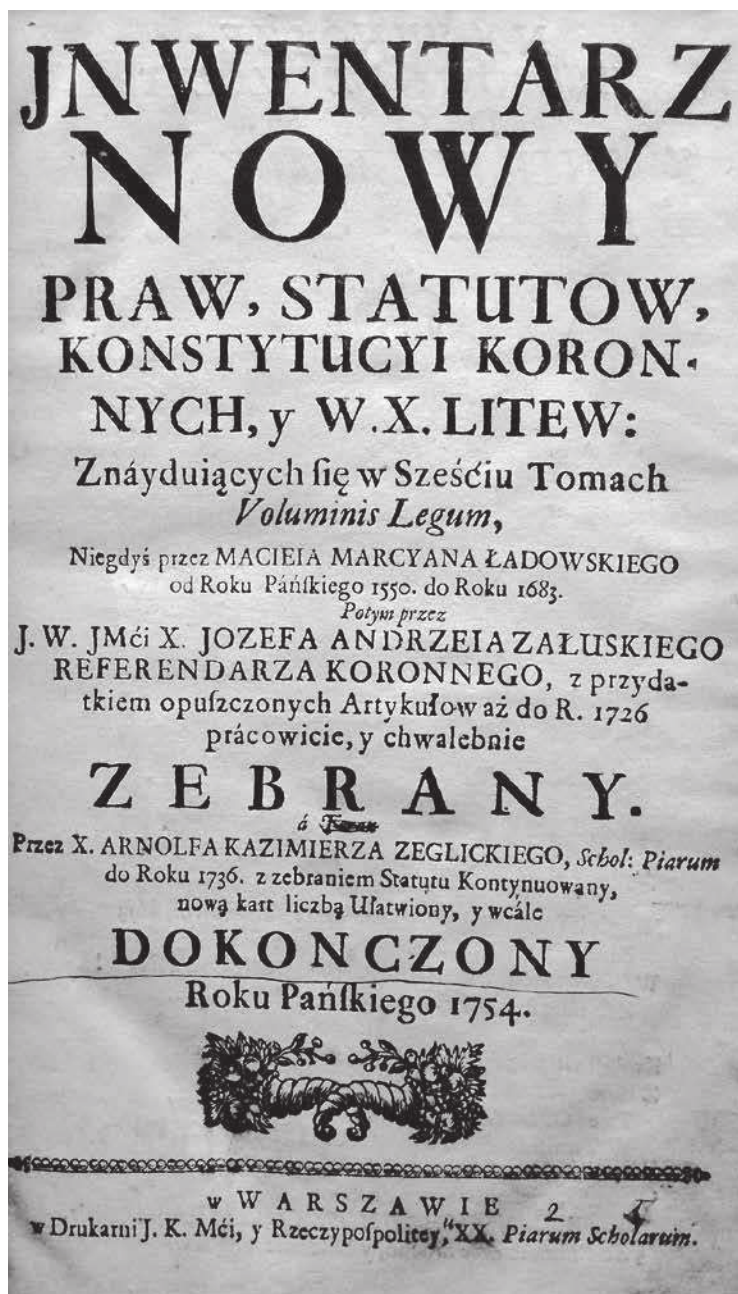
Adiustacja skoncentrowana została na karcie tytułowej, tekście zasadniczym i *Regestrze*. Nie uwzględniła błędów paginacji, gdzie zamiast liczebnika 168 jest 368, w miejsce 551 widnieje 351, zamiast 673–675. Zecer opuścił także liczebnik 674 oraz w miejsce numerów 792 i 793 umieścił cyfry 801 oraz 802 (w dalszej części kontynuacja paginacji jest prawidłowa). Mimo tych uchybień ciągłość złożonego w drukarni manuskryptu została zachowana.

Już na stronie tytułowej (ryc. 11) mamy dowód na korektę druku. Widnieją na niej trzy zmiany. W szesnastym wersie, gdzie wydrukowano *á Teraz*, edytor pozostawił samogłoskę usuwając przysłówek przez zakreślenie go inkaustem (ryc. 12). Wersy dwudziesty i dwudziesty pierwszy oddzielił linią horyzontalną. Wreszcie poprawił szyk ostatnich słów w końcowym wersie oznaczając właściwą kolejność cyframi, gdzie powinno być „(...) u XX. *Scholarum Piarum*.” (ryc. 13). Kolejne marginalia potwierdzają ich korektorski charakter. Na s. 695 podkreślony został pierwszy wyraz tytułu „KORREKTURA / TRYBUNAŁU KORONNEGO”, nad którym widnieje odręczny zapis „*większemi dać literami Korrek[tura]*” (ryc. 14). Także na s. 715 mamy do czynienia ze wskazaniem zwiększenia kroju liter (ryc. 15). Są to wyraźne polecenia adiustacyjne. Także na stronie 741 i następnej dostrzegamy ewidentną dyspozycję edytora – przy rzeczowniku „*Wino*” wydrukowanym kursywą, zapisał on inkaustem – „*Wersalikami*” (ryc. 16). Na stronicy 748 ujęte zostały w klamrę trzy wersy z adnotacją na marginesie (przyciętym ze szkodą dla całościowego odczytania odręcznego

24 Muzeum Ustrońskie. Historia Muzeum i dzieje ustronkiego przemysłu – http://www.muzeum.ustron.pl/?page_id=4 [23.04.2018]; por. K. Maleczyńska, *Dzieje starego papiernictwa śląskiego*, Wrocław 1961.

25 W końcowym spisie haseł wyraz „Abdykacja” nie występuje, rejestr zaczyna się od hasła „Absentia”.

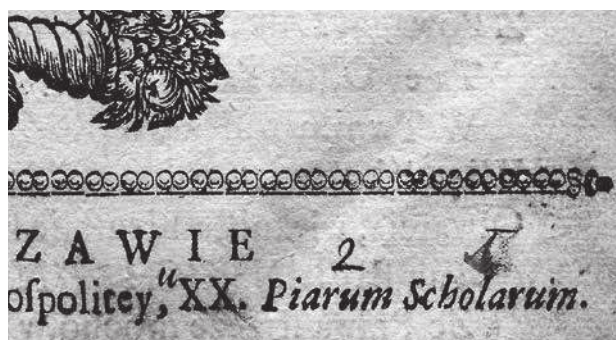

RYC. 11 Karta tytułowa dzieła Żeglickiego z 1754 roku z adiustacją druku

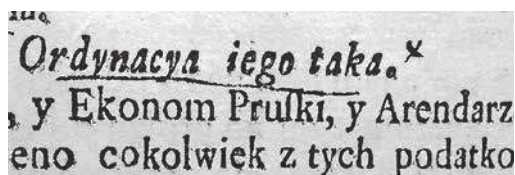
RYC. 12 Korekta na karcie tytułowej – dyspozycja usunięcia przysłówka

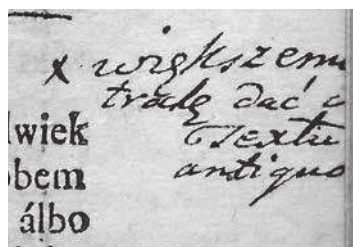
RYC. 13 Korekta na karcie tytułowej – polecenie zmiany szyku

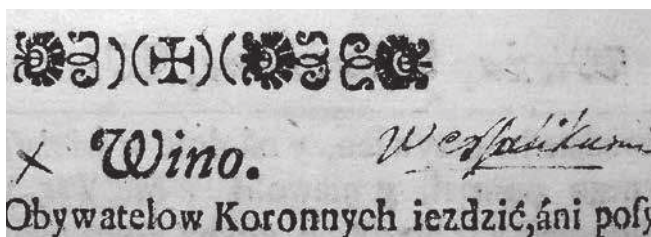
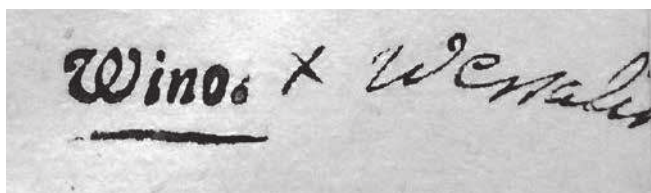
RYC. 14 Wskazanie adiustacyjne i korekta wyrazu na s. 695

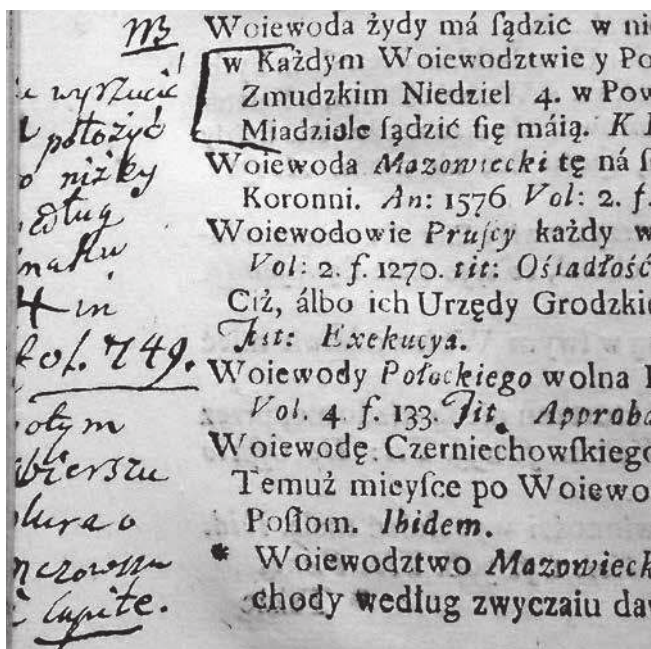
RYC. 15 Polecenie edycyjne na s. 715

zapisu): „(...) wyrzucić [i?] położyć [t]o niżej [w]edług [z]naku H(...)” (ryc. 17). Korekta ta została uwzględniona, lecz dopiero w wydaniu *Inwentarza* Teodora Wagi z 1782 roku na s. 819 oraz s. 820 w edycji tegoż z 1789 roku. Wreszcie za korektą przemawiają charakterystyczne znaki symboliczne (ryc. 18). Różnią się one formą, konieczną do oznaczeń edycyjnych. Mają postać gwiazdy złożonej

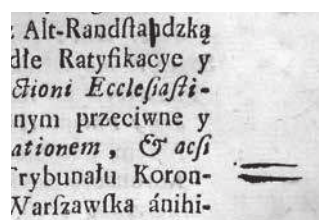
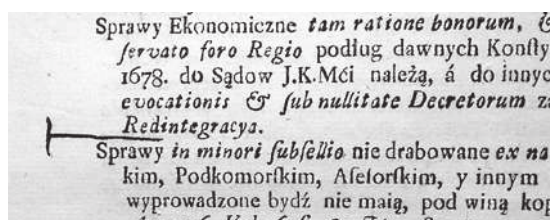
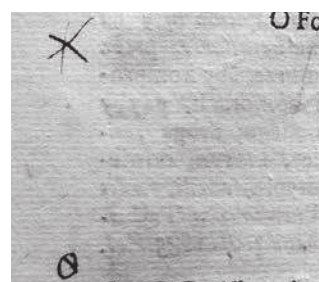
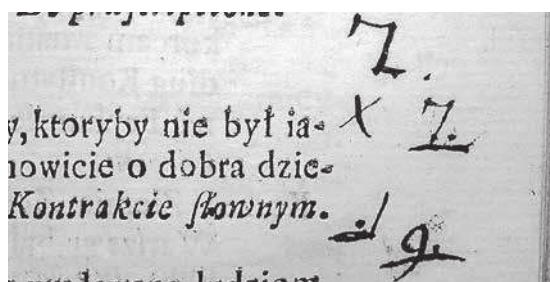
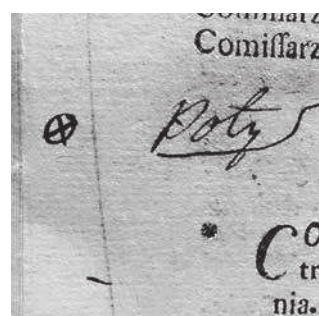
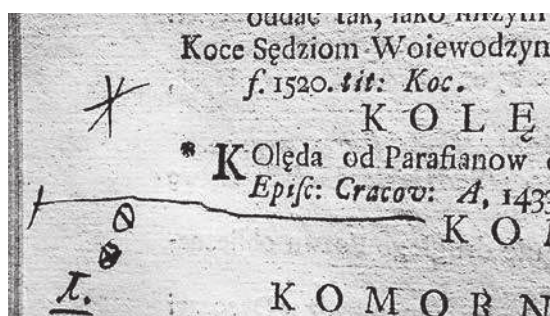
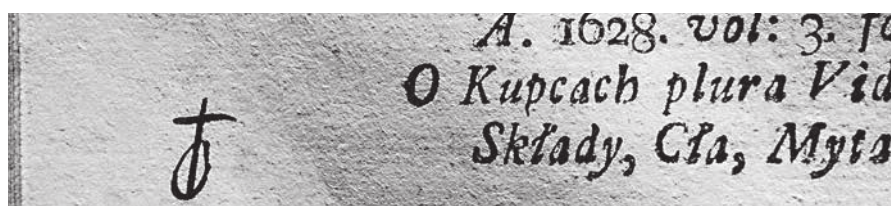
Ryc. 16 Dyspozycja zmiany kroju pisma na s. 741 i 742

Ryc. 17 Adnotacja edytorska na marginesie s. 748

z trzech linii przecinających się centralnie, koła z wnętrzem przekreślonym w prawo skos, koła z wpisanym krzyżem skośnym, koła z osadzonym na nim krzyżem, dwóch wertykalnych kresek lekko pochyłonych w prawo i przeciętych centralnie kreską horyzontalną, krzyża prostego, krzyża skośnego i takiegoż podwojonego, znaku równości, linii horyzontalnej dołączonej od prawej strony

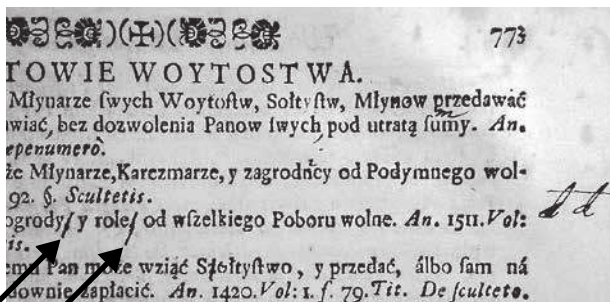
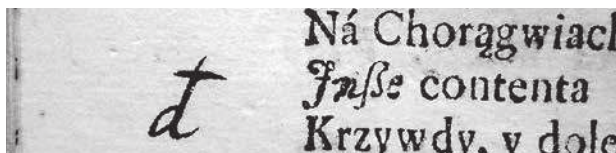
RYC. 18 Różne rodzaje stosowanych znaków edytorskich

do wertykalnej lecz jej nieprzecinającej, klamer i linii załamanych pod kątem prostym z kropkami, ligatury *NB* (*nota bene*) (ryc. 19) oraz ligatury *dt* (ryc. 20).

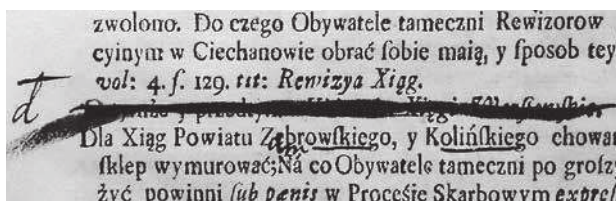
Większość naniesionych poprawek stanowi korekta liczebników (ryc. 21) oraz literówki. Błędy w zapisie cyfr, które zostały wskazane w erracie wystąpiły na 142 stronach *Inwentarza*, w tym na 25 z nich po dwu- i trzykrotnie. Ponadto na stronach 84, 659 i 685 pominięto w składzie liczebniki. Literówki wystąpiły na 21 stronicach, na niektórych z nich wielokrotnie. Na 38 stronach mamy do czynienia z błędami o innym charakterze, począwszy od pominięcia liter, po opuszczenie wyrazu lub złożenie błędnych wyrazów. Niektóre były istotne. Zmieniały sens i znaczenie tekstu, nazwy miejscowe oraz osobowe (ryc. 22). Błędnie użyte wyrazy w trakcie adiustacji zostały zmienione na właściwe, oddające poprawny

RYC. 19 Skrót *nota bene*

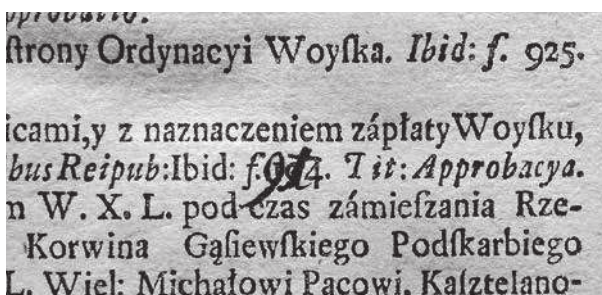

RYC. 20 Symbol pojedynczego (na s. 752) i podwójnego usunięcia znaków interpunkcyjnych (na s. 773) oraz usunięcia zakreślonego wersu (na s. 794)

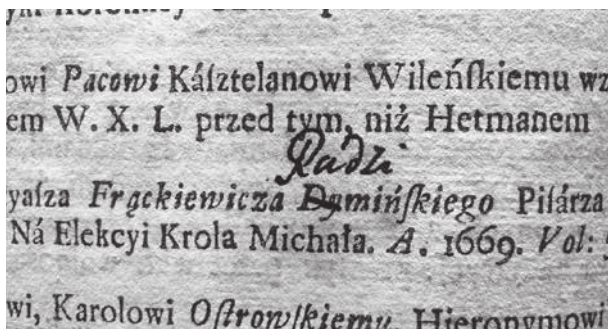

sens zdania, jak na s. 12 pod hasłem AMNISTYA, gdzie w wersji dziewiątym: „Pod też amnystią nie mogą także podpadać te krzywdy (...)”, edytor wykreślił partykułę „także” zastępując ją spójnikiem „jednak” (ryc. 23). Poprawił odszukane błędy rzeczowe i oczywiste, jak na stronie 66, w wersji trzydziestym siódmym, dla błędnie złożonej nazwy „Comissya Ciechanowska”, przywrócił właściwe miano – „Czudnowską” (ryc. 24), od Cudnowa na Żytomierszczyźnie, pod którym doszło do bitwy jesienią 1660 roku z Kozakami i Moskwą. Pięć wersów niżej poprawił błędnie złożoną literę w nazwisku Iwana Wyhowskiego, hetmana wojska zaporoskiego. W wydaniach poprzedzających, zarówno z 1685 roku (na s. 62), jak też z 1733 (na s. 44) nazwa odmiejskowa zapisana była prawidłowo (ryc. 25). Jednak nie wszystkie błędy zostały uwzględnione w erracie z 1754 roku.

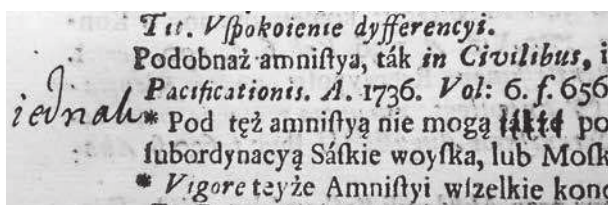
strony Ordynacyi Woyska. *Ibid: f. 925.*
 icami, y z naznaczeniem záplaty Woysku,
 bus Reipub: *Ibid: f. 924. Tit: Approbacya.*
 n W. X. L. pod czas zámieszania Rze-
 Korwina Gąsiewskiego Podskarbiego
 L. Wiel: Michałowi Pacowi. Káztelanowi

RYC. 21 Przykład korekty liczebnika na s. 17, wers 38

owi Pacowi Káztelanowi Wileńskiemu wz
 em W. X. L. przed tym, niż Hetmanem
Radi
 yalza Frąckiewiczza Damińskiego Piłarza
 Ná Elekcyi Krola Michała. A. 1669. Vol:
 wi, Karolowi Ostronwskiemu. Hieronvmowi

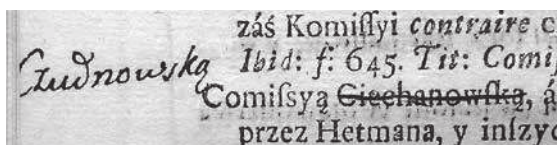
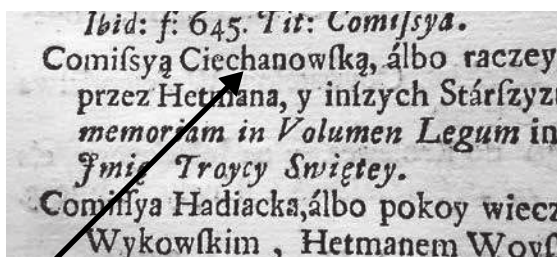
RYC. 22 Korekta nazwy osobowej na s. 18, wers 47

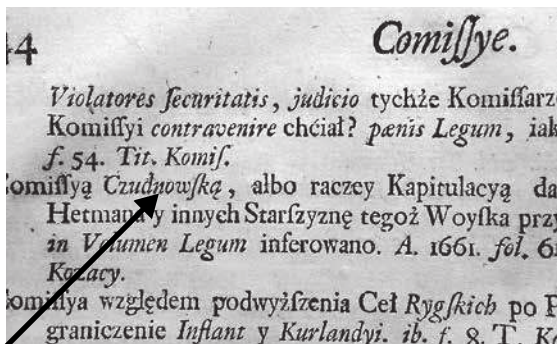
Tit. Vspokoienie dyfferencyi.
 Podobnaż amnystya, tak in Civilibus, i
 Pacificationis. A. 1736. Vol: 6. f. 656
 iednak* Pod też amnystią nie mogą ~~tak~~ po
 subordynacyą Sáskie woyska, lub Mosk
 * Vigore teyże Amnystyi wżelkie konc

RYC. 23 Polecenie zamiany wyrazu na s. 12

Na przykład na stronie 481 w wersji 27 wyraz złożony z błędem „Pukownicy” (ryc. 26) poprawiony został odręcznie poprzez dopisanie opuszczonej litery „ł” (ryc. 27), lecz errata nie wykazuje tej korekty (ryc. 28). Poprawnie zapisany stopień wojskowy pojawił się dopiero w wydaniu Wagi z 1782 roku na s. 536²⁶ w wersach 21/22 oraz w kolejnej jego edycji z 1789 roku, na s. 547 w wersji 12 (ryc. 29). Może, choć nie musi świadczyć to o przeoczeniu. Może zaś dowodzić powtórnej korekty dokonanej na tych samych kartach druku.

RYC. 24 Skorygowanie błędu oczywistego na s. 66, wers 37

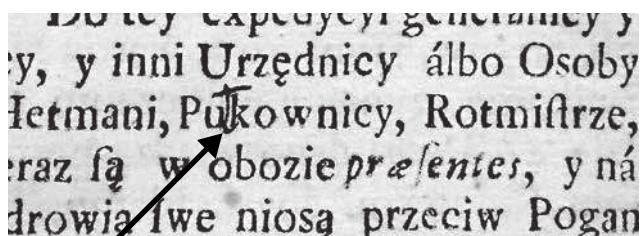
RYC. 25 Prawidłowa nazwa odmiejszcowa w wydaniu Inwentarza z 1733 roku

Hetmani, Pukownicy, Rotmistrze

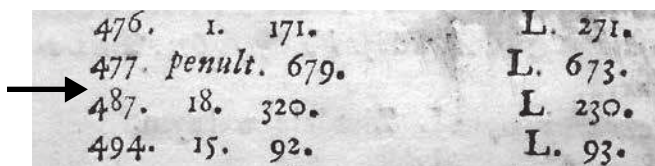
RYC. 26 Błędnie złożony wyraz na s. 481 w Inwentarzu Żeglickiego z 1754 roku

²⁶ Wskutek błędu paginacji, na stronie tej wydrukowany został liczebnik 530.

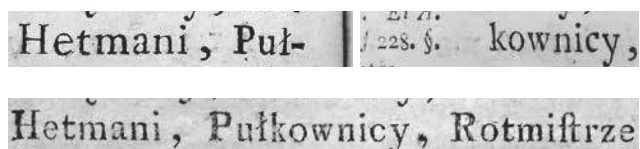
Wielowyzrazowe pominięcia oznaczone zostały znakami korekcyjnymi, np. znakiem zbliżonym do litery „H” lub podwójnym skośnym krzyżem. Wskazany do uzupełnienia ustęp znajdował wówczas miejsce zapisu na dolnym marginesie, jak na s. 104, na której edytor poprawił błędny liczebnik odniesienia i nakazał zmianę tytułu z: „O deputatach do Remis.” na „*Zniesienie Kondemnat*”, po czym uzupełnił zapis na dolnym marginesie: „*† Deputatow dwu, z W. X. Litt. do Remiss sądzienia na Seymach należeć ma, którzy rowno z Koronnemi przychodzić będą. A. 1661.*”

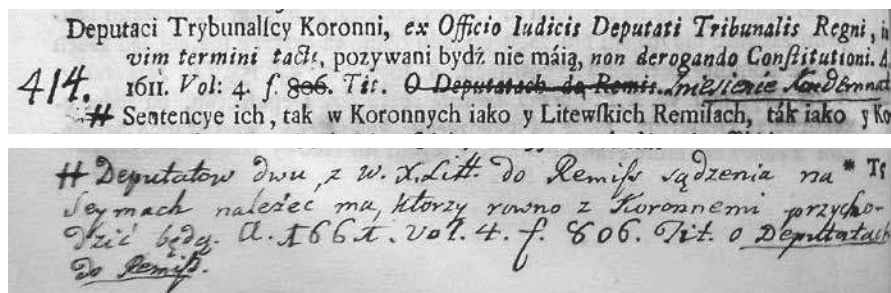
RYC. 27 Korekta wyrazu w egzemplarzu dzieła poddanym adiustacji

RYC. 28 Errata wydania z 1754 r. nieuwzględniająca korekty

RYC. 29 Uwzględnienie korekty w edycji Wagi z 1782 (s. 536) i 1789 r. (s. 547)

RYC. 30 Oznaczenie miejsca do wstawienia i uzupełnienie tekstu na dolnym marginesie (s. 104)

Vol. 4. f. 806. Tit. O *Deputatach*." (ryc. 30). Podobnie na s. 367, gdzie w wersji jedenastym od dołu wydrukowano: „W Miasteczku Skwirzynie skład zboża (...)”, edytor dokonał zmiany na „*Miastu Skwirzynie woytostwa Skwirzyńskiego inkorporacją approbowano. A. 1616. Vol. 3. fol. 303. Tit. woytostwo Skwirzyńskie*.” (ryc. 31). Na s. 489 w akapicie „Aktor” hasła „Pozwy” oznaczył pojedynczym krzyżem ukosnym i dopisał: „*Czynić zaś o Dobra Krolewskie Instygator Koronny iest Competens Actor. A. 1557. Vol. 2. fol. 605. §. Naprzod*.” (ryc. 32). Na s. 622 mamy oznaczone poziomą kreską miejsce do wstawienia następującego uzupełnienia: „*Sprawy Cognitionis Privilegiorum należą privativè Sądowi Krolewskiemu, y iego decyzji*.”

Tit: Miasto Sieniawa.
 W Skierniewicach jarmarki. Vide Tit:
~~W Miasteczku~~ Skwirzynie skład zboża,
 stanowiący, non derogando. Składowi
 Tit: Rzeka Warta.

Znowu od wizeklich *in genere* podatkow, Rzeczyposp: y stanowisk żołnierskich,
 do lat czterech *pravia inquisitione* przez Grod tameczny, y za słuznym przez
 Mieszczany dowodem. An: 1654. Vol: 4. f. 474. Tit: Pewne Miasta.
 Znowu od podatkow, tak publicznych, iako y prywatnych przeszłych, *in quantum*
 4 Uuuu 2. by

X Miastu Skwirzynie woytostwa Skwirzyńskiego
 inkorporację approbowano. A. 1616. Vol. 3. fol. 303.
 Tit. woytostwo Skwirzyńskie.

RYC. 31 Uzupełnienie tekstu na dolnym marginesie (s. 367)

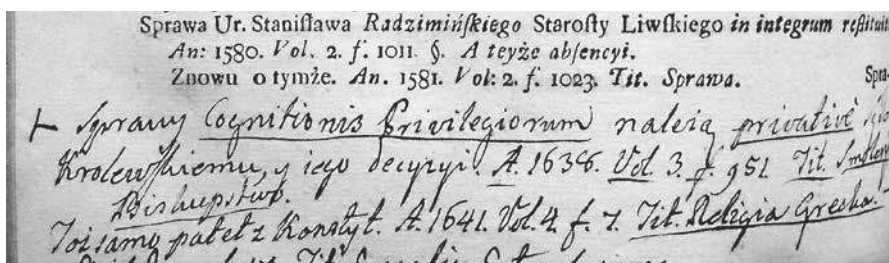
Także Woytostwa, Sołtystwa, Rudy, Młyny, Karczmy, y inne ktore są według pra-
 wa nązkupic. Ibidem. 6 Cccccc Kr.

X
 Czynić zaś o Dobra Krolewskie Instygator Koronny iest *Compe-*
tens Actor. A. 1557. Vol. 2. fol. 605. §. Naprzod.

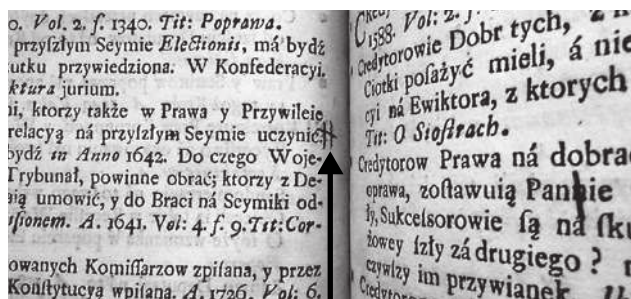
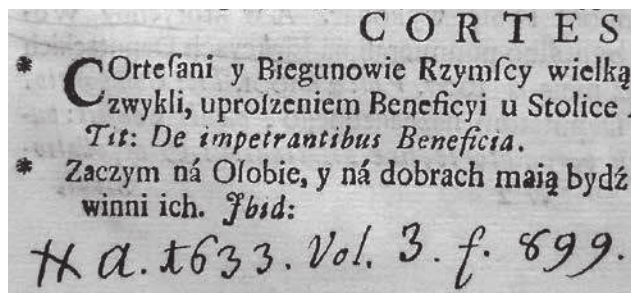
RYC. 32 Uzupełnienie tekstu na dolnym marginesie (s. 489)

A. 1638. Vol. 3. f. 951. Tit. Smoleńsk. Biskupstwo. Toż samo patet z Konstyt. A. 1641. Vol. 4. f. 7. Tit. Religia Grecka. – Et ibidem f. 17. Tit. Evocatio Extra forum.” (ryc. 33).

Jak już podniesiono wyżej *corrigenda* z 1754 roku dotyczy pierwszych 694 stron dzieła. Błędy i opuszczenia zostały skorygowane w odniesieniu do 191 stron, na których wystąpiły. Errata nie uwzględnia jednak większych uzupełnień oraz 142 stron następujących po stronie 694 i *Regestru*. Spośród nich jedynie strony 716, 723 i 725 wolne są od odręcznych oznaczeń edytorskich. W *Regestrze* zaś zaznaczono do usunięcia jeden wers na piątej- oraz jeden wyraz na ostatniej nieliczbowanej stronie.

RYC. 33 Uzupełnienie tekstu na dolnym marginesie (s. 622)

RYC. 34 Dopisane odwołanie cytowanego źródła i miejsce uzupełnienia na s. 84

Kolejne wydanie *Inwentarza* zawdzięczamy Teodorowi Wadze. Pierwsza jego edycja składa się z karty tytułowej, dwóch kart nieliczbowanych z dedykacją dla Piotra Małachowskiego, wojewody krakowskiego, 934 stron numerowanych (z pominięciem numeru na stronie pierwszej)²⁷ oraz 8 stron nieliczbowanych *Regestru*. W stosunku do wydania z 1754 r. edycja Wagi kończy się właściwie na s. 919, gdyż kolejne stronicze wypełniają „ZWYCZAJE WOIEWODZTWA MAZOWIECKIEGO”.

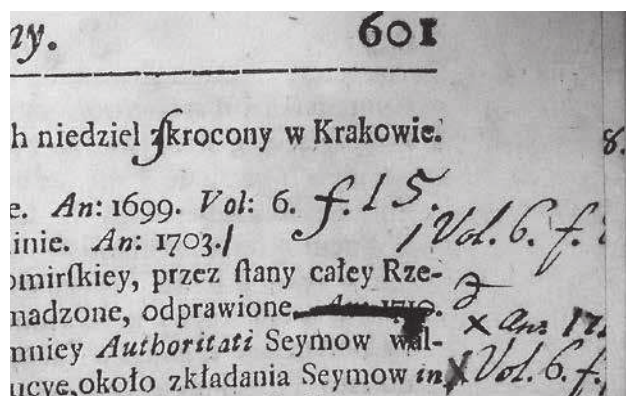
W drugim wydaniu z 1789 roku pominięto ten dodatek. Edycja ta posiada kartę tytułową, dwie nieliczbowane strony wstępne „DO CZYTELNIKA” oraz 925 stron liczbowanych zasadniczej części dzieła (także z pominięciem numeru na stronie pierwszej) oraz 8 nieliczbowanych stron *Regestru*. Wydanie to nie było wznowionym przedrukiem poprzedzającej go edycji, lecz wyszło spod prasy według nowego składu. Oba wydania nie posiadają erraty, bowiem niemal wszystkie odręczne uzupełnienia z druku Żeglickiego, pominięte w 1754 roku, zostały uwzględnione w edycji Teodora Wagi.

Analiza końcowej części korekty, której poddane zostały strony począwszy od 695, ujawnia zmianę proporcji w rodzaju błędów. Stosunkowo niewiele jest pomyłek składu w liczebnikach, bądź też nie zostały one dostrzeżone. Przeważają literówki i uchybienia w interpunkcji. Ilość usterek składu zwiększa się wraz z końcem książki. Więcej jest wskazań do dokonania uzupełnień tekstu oraz odwołań do odnośników źródłowych, chociaż tych ostatnich nie brakowało od początku dzieła (ryc. 34–35). Sporo jest także zaleceń ujednoczenia formy, np. zastosowania antykwy, wersalików, kursywy, wyśrodkowania tytułu (ryc. 36), użycia zwrotu w języku narodowym (ryc. 37). Opuszczenia dotyczyły zarówno wyrazów, jak też poszczególnych liter, na przykład w zdaniu na s. 808: „Zápłata długu Ur[rodonemu]: Eliaszowi Kazimierzowi *Nieszczukowicowi* i Czarniewskiemu | *prævia liquidatione* [wstępna likwidacja] przed temiż Komisarzami naznaczona.”. Do pierwszego nazwiska dopisano „z”. W miejsce kreski wertykalnej za drugim nazwiskiem edytor zalecił wstawić „*Żołnierzowi zasłużonemu*”, które to opuszczenie odnotował na marginesie, a rzeczownik „Komisarze” sprowadził do pisemnej wówczas formy obowiązującej, ze zdwojonym „m” i podwójnym „s” (ryc. 38). Na s. 745 w drugim wersie od dołu edytor wykreślił: „Et in sequentibus Vniversalibus” wskazując konieczność zmiany zapisu w brzmieniu narodowym „y w następnych *Uniwersałach*.” (ryc. 39). Zmiana ta widnieje w obu edycjach

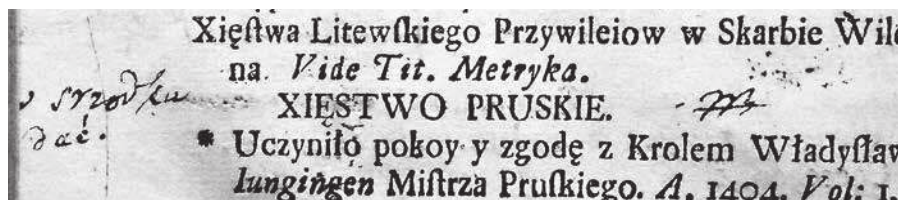
27 Błędy paginacji: zamiast liczebnika 341 jest 345, w miejsce numeru 673 złożono 736 bez szkody dla ciągłości tekstu. Na s. 764 opuszczono liczebnik.

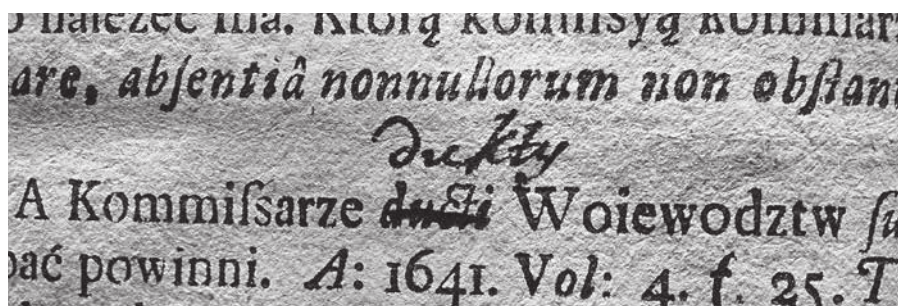
Wagi, odpowiednio na stronach 815 i 824. Na stronie 805, przy haśle „ZAPŁATA” w zdaniu „Zapłata po Byczyńskiej wojnie zkonfederowanym (...)” edytor użył poprawnego wyrażenia, utworzonego od zdarzenia historycznego oraz skorygował błędy literowe do formy „Zapłatę po wyprawie pod Byczynę zkonfederowanym (...)” (ryc. 40). Natomiast na dolnym marginesie stron 788 i 789 znajduje się

RYC. 35 Uzupełnienia do odwołań źródłowych

RYC. 36 Polecenie wyśrodkowania na s. 782

RYC. 37 Zalecenie zastosowania zwrotu narodowego zamiast łacińskiego na s. 64

najdłuższe, kilkuwersowe odręczne uzupełnienie (ryc. 41). Na ostatniej stronie inwentarza (836) zamieścił edytor kolejne dłuższe uzupełnienie odnoszące się do punktu praw nr 33, ze wskazaniem dodania go w miejscu oznaczonym krzyżem skośnym: „Ná zastaw mogą brać konie, ale we dnie, y iawnie X *iezeliby* zaś kradzionego konia Chrześcianin u Żyda poznał, tedy ten przysięgą oczysci się, iż iawnie y we dnie na zastaw go (przy [skreślone, miało być: „przyjął”]) wziął, y nie kradzionego być sądził.” (ryc. 42). Uzupełnienie to, wraz ze zmianą „ale” na „byleby” znalazło wyraz na stronach 919 wydania Wagi z 1782 roku oraz 925 w edycji o siedem lat późniejszej (ryc. 43).

ol: 4. f. 122. Tit: Affekurya.
 więwni Czerniewskiemu *pravia*
 An. 1649. Vol: 4. f. 320. §.
 Appro-

Znowu inși Komisárze
 Zaplata długi Ur: Elialzo
 Zastuzionemu *liquidatione* przed ter

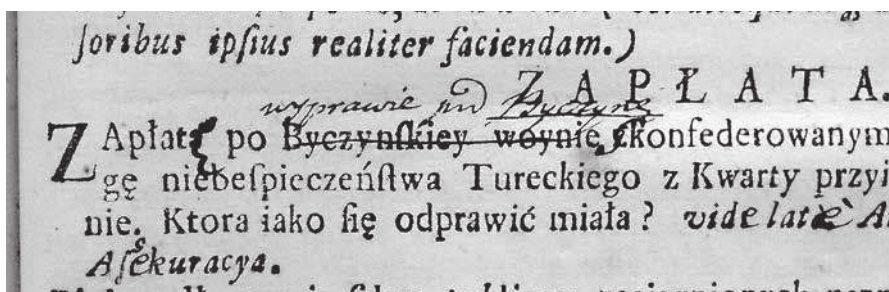
RYC. 38 Oznaczenie miejsca uzupełnienia o zwrot dopisany na marginesie s. 8o8 oraz korekta rzeczownika

Wina. Toż ~~in sequentibus~~ in sequentibus. Uniuersitatibus.
 8 SSSSSSS 2
 x y w następnyc^h Uniuersytetach.

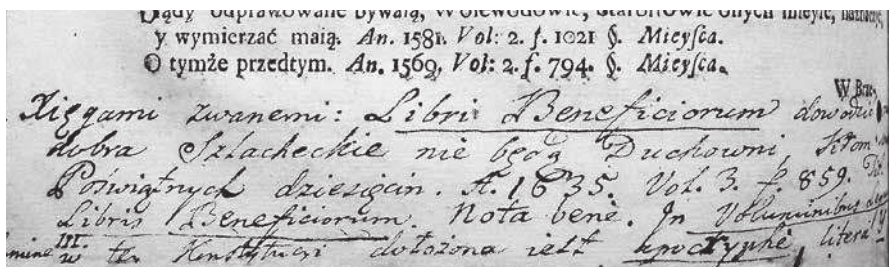
RYC. 39 Polecenie użycia zwrotu narodowego na s. 745

Czy zatem Teodor Waga dokonał korekty na druku poddanym wcześniejszej adiustacji przez swego poprzednika? Odpowiedź na to pytanie przynosi porównanie charakteru jego pisma z innych dostępnych źródeł.

Na karcie tytułowej oraz na wklejce karty przedtytułowej dzieła Żeglickiego *Bibliotheca Sacro-Moralis*²⁸ ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie zachowała się dedykacja imienna na niezadrukowanej karcie wklejki: „*Ad Bibliothecam Łomzensem / Scholarum Piarum / obtulit P. Theodorus Waga S.P. / Pro usu Cleri Sæcularis / 1793.*” (ryc. 44). Charakter tej adnotacji jednoznacznie nie przesądza o istocie wpisu – czy jest to dedykacja Wagi, wykonana

RYC. 40 Dyspozycja użycia poprawnego sformułowania na s. 805

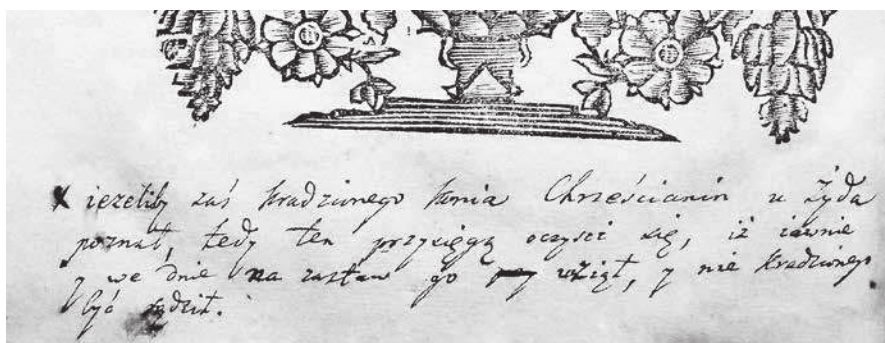

RYC. 41 Większe uzupełnienie tekstu na s. 788

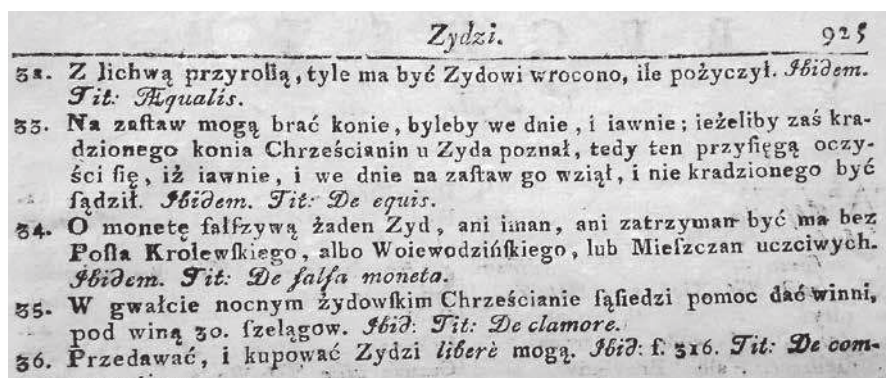
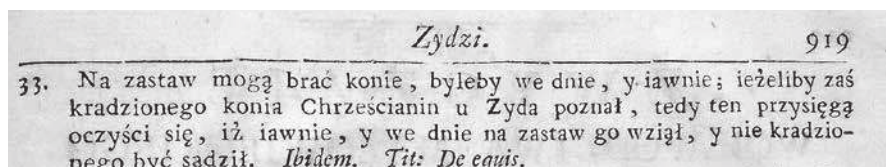
28 BIBLIOTHECA / SACRO-MORALIS / In quam, præter Sacram Scripturam, SS.PP.ac / Theologorum Sententiæ, / Tum Conceptus Morales, & Argumenta Moralia, Historiæ Eccle- / siasticæ ex probatis Authoribus descriptæ, Similitudines, & Symbola / COLLECTA. / Atquæ ad publicam Divini Verbi, Prædicatoribus utilitatem, / per Titulos Communes Ordine Alphabetico / In Quatuor Tomos / DISPOSITA. / Sub Magni Auspicio Nominis / ILLUSTRISSIMI REVERENDISSIMI / ET EXCELLENTISSIMI / FELICIANI PHILIPPI / WOŁODKOWICZ / Episcopi Władimiriensis, & Brestensis, Coadjuto- / ris Metropolitæ Kijoviensis, Haliciensis, Totiusque / Russiæ, & Abbatîæ Kijovo-Peczorensis &c. / Studio & Labore / R.P. ARNOLPHI CASIMIRI ŻEGLICKI, è Sch Piis. / D. D. D. / Anno Domini 1757. / VARSAVIÆ / Typis S.R.M. & Reipublicæ Scholarum Piarum. BUW, St. Dr. 15.2.5.1293/1.

manus propria, czy też adnotacja informacyjna o dokonanej darowiźnie nie nosząca cech autografu. Wpis ten występuje także w identycznym brzmieniu, lecz z użyciem kilku słów zapisanych skrótowo na karcie tytułowej, którego forma i rozmieszczenie przemawia za wpisem pierwotnym (ryc. 45). Wtórny wpisem byłoby owe jego powtórzenie na niezadrukowanej karcie wklejki. Oba wpisy dokonane zostały przez dwie różne osoby.

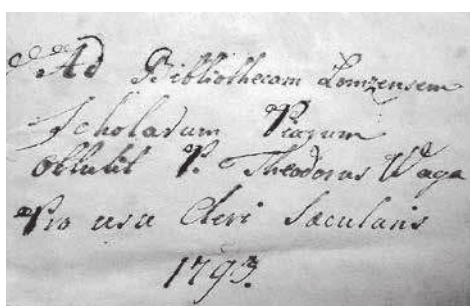

RYC. 42 Większe uzupełnienie tekstu na dolnym marginesie s. 836

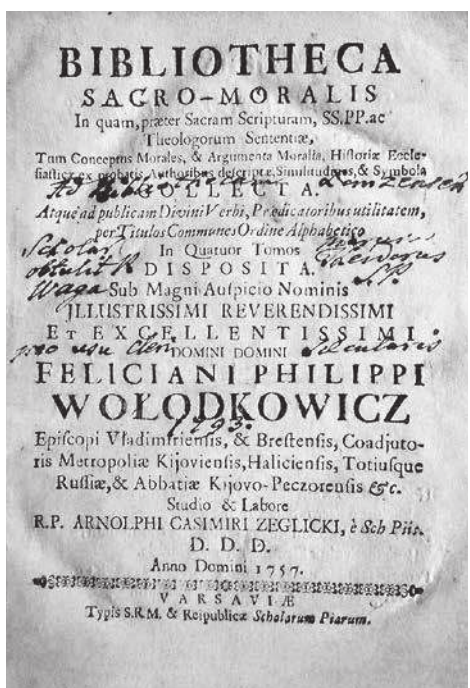
RYC. 43 Uzupełnienie tekstu w edycjach Wagi z 1782 oraz z 1789 roku

Rozstrzygającym w zakresie charakteru pisma jest dokument (ryc. 46) sporządzony odręcznie i podpisany (ryc. 47) przez księdza Teodora Wagę 3 lipca 1792 roku w Warszawie, będący pokwitowaniem odbioru zapisanej dla Collegium Nobilium prowizji z miasta Leszna koło Warszawy, należącego do Prota Potockiego, wojewody kijowskiego²⁹. Porównanie duktu pisma i kroju liter (ryc. 48–50) dowodzi, że zarówno dedykacja z karty tytułowej *Bibliotheca*

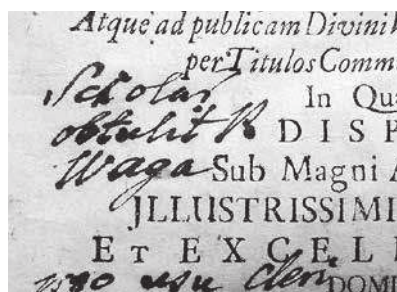

*Ad Bibliothecam Sandomiensem
Scholarum Piarum
obtulit P. Theodorus Waga
pro usu Cleri Saecularis
1793.*

RYC. 44 Wpis informacyjny o darowiźnie na karcie przedtytułowej Bibliotheca Sacro-Moralis

**BIBLIOTHECA
SACRO-MORALIS**
In quam, praeter Sacram Scripturam, SS. PP. ac
Theologorum Sententiae,
Tam Concepts Morales, & Argumenta Moralia, Historiae Eccle-
siasticae, propheticae, veterales, desideratae, Similitudines, & Symbola
ad hunc collecta
AD HUNC COLLECTA
Atque ad publicam Divini Verbi, Praedicatoribus utilitatem,
per Titulos Communes Ordine Alphabetico
Scholasticus In Quatuor Tomos *dispositus*
DISPOSITA
Waga Sub Magni Auspicio Nominis
**ILLUSTRISSIMI REVERENDISSIMI
ET EXCELLENTISSIMI
DOMINI DOMINI**
**FELICIANI PHILIPPI
WOŁÓDKOWICZ**
Episcopi Vladimiriensis, & Brestensis, Coadjuto-
ris Metropolitae Kijovientis, Halicentis, Totiusque
Russiae, & Abbatiae Kijovo-Peczorensis &c.
Studio & Labore
R.P. ARNOLPHI CASIMIRI ŻEGLICKI, & Sch. Piar.
D. D. D.
Anno Domini 1797.
VARSAVIAE
Typis S.R.M. & Republicae Scholarum Piarum.

*Atque ad publicam Divini
per Titulos Commu
Scholarum In Qua
obtulit P. DISP
Waga Sub Magni A
ILLUSTRISSIMI
ET EXCELI
pro usu Cleri DOMI*

RYC. 45 Karta tytułowa z autografem Teodora Wagi z 1793 roku

29 Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór Muzeum Narodowego w Warszawie, sygn. 903, k. 1.

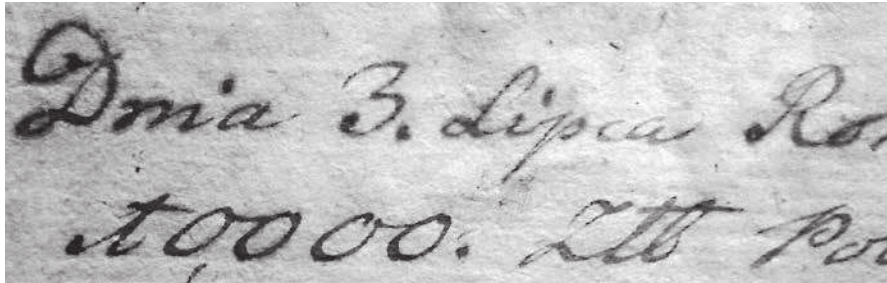
Dnia 3. Lipca Roku 1792. w Summy
 10000. Lth Polak. Collegio Nobilium
 Scholiarum Piarum Lipsianey de
 Statem z miasta iuzna przy War-
 szawie diudycznego WJ Pana
 Prota Potockiego Wojewody Generalnego
 ziem Kijewskich Pruzycy w dniu
 24. Czerwca 1791. do dnia 24.
 Lipca meca 1792. w Summie Lth
 Polak. 350. dico trysta piodiesiat
 z klasy Debraney Daj. ninieyey
 stant. Dziata sie w Warszawie w
 Collegium N. Piarow dnia, miedzy
 y Roku iako wyzey.
 N. Teodor Waga. Sacerd.
 Warszawa

RYC. 46 Dokument sporządzony odręcznie przez Teodora Wagę

N. Piarow dnia, m
 ko wyzey.
 Teodor Waga.
 Warszawa

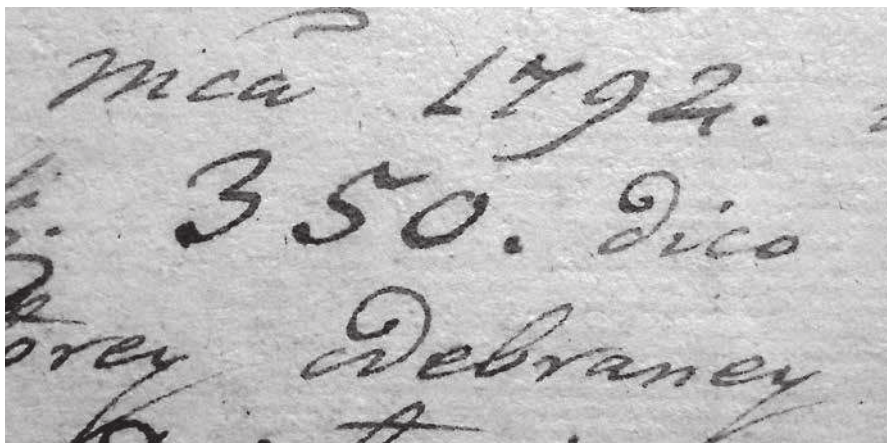
RYC. 47 Podpis Teodora Wagi na dokumencie ze zbiorów AGAD

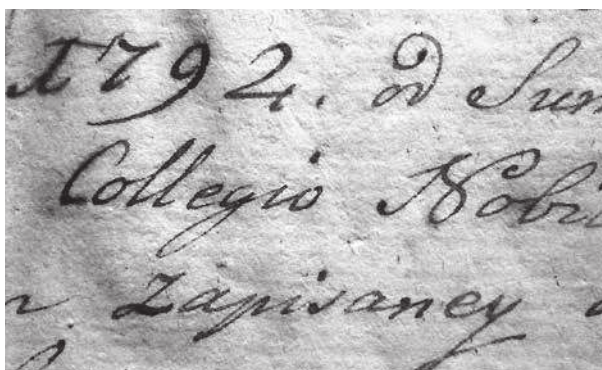
Dnia 3. Lipca R.
10000. Ltt Pol

RYC. 48 Krój liter i cyfr na fragmencie autografu Teodora Wagi

mica 1792.
350. dico
orej debraney

RYC. 49 Fragment autografu Teodora Wagi z 1792 roku

1792. d Sum
Collegio Nobis
Lapisaney

RYC. 50 Dukt pisma z autografu Teodora Wagi w zbiorach AGAD

Sacro-Moralis, jak też większość uzupełnień tekstu i korekty na egzemplarzu *Inwentarza praw polskich* Żeglickiego dokonana została przez Teodora Wagę. Także Wadze przypisać należy korektę na karcie tytułowej wydania *Inwentarza* z 1754 roku. Nie wydaje się bowiem, aby to Żeglicki zdecydował się usunąć przysłówek *Teraz*, pozostawiając samogłoskę *á*, ponieważ to on czuł się ostatnim edytorem dzieła. Takie usunięcie właściwe byłoby dla późniejszej edycji.

Ponieważ na egzemplarzu wydanym w czasach saskich dokonana korekta ujawnia dwa różniące się charaktery pisma, należy przyjąć, że adiustację na egzemplarzu wydrukowanym w 1754 roku naniósł Żeglicki, a po nim kilkadziesiąt lat później Waga, bowiem to on był edytorem ostatniego wydania *Inwentarza praw polskich* w I Rzeczypospolitej i jego charakter pisma został na druku tym stwierdzony.

W Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie nie zachowały się żadne rękopisy Arnolfa Żeglickiego, mogące być pomocnymi przy identyfikacji charakteru pisma. Nie wydaje się jednak, aby ktokolwiek inny w 1754 roku niż edytor dzieła mógł dokonać korekty tekstu, którą uwzględniła dołączona tego roku errata do wydrukowanych już egzemplarzy.

Wnioski z przeprowadzonych badań porównawczych i analizy odręcznej korekty prowadzą do uznania, że obaj edytorzy dokonali poprawek i uzupełnień starannie wyszukując uchybienia druku. Z nieznanых powodów nakładca nie zdecydował się na wprowadzenie korekty w złożonych matrycach z 1754 roku, zapewne ze względu na pracochłonność i koszty, najpewniej zaś z powodu zejścia już z prasy drukarskiej całości zakładanego do wydania dzieła. Zostały one w części uwzględnione w erracie. Jedynym wytłumaczeniem faktu, że pozostałe literówki i błędy w składzie liczebników nie zostały uwzględnione w tejże erracie, jest przyjęcie tezy, że edytor nie ukończył korekty w zakładanym czasie. Przekazał wydawcy tę partię, którą poprawił.

Wydrukowany plik kart przez długie lata pozostawał nieoprawiony. Najprawdopodobniej dysponowali nim pijarzy, albo w ich wydawnictwie, albo raczej w bibliotece. Wrócono do niego wraz z zamiarem edycji *Inwentarza* w 1782 roku. Pozostała partia z tego pliku kart, poczynając od strony 695 wymagała włożenia porównywalnego wysiłku, albo nawet większego z uwagi na znaczną ilość błędów, niż objętościowo większa część poprawiona do strony 694. Edycja Teodora Wagi objęła jednak całość foliału o czym świadczą uzupełnienia tekstu dokonane jego ręką, znajdujące się także na początkowych stronicach dzieła. Te szersze uzupełnienia *Inwentarza praw polskich* uwzględniło dopiero wydanie Wagi z 1782 roku.

MACIEJ DARIUSZ KOSSOWSKI**Kazimierz Arnolf Żeglicki's 'Inwentarz praw polskich'
with proofreader's marks**

The article contains a comparative analysis of a unique copy of *Inwentarz praw polskich* (*Inventory of Polish laws*), edited by Kazimierz Arnolf Żeglicki and published in 1754, with other copies of the work with an erratum added. Particular attention is paid to the proofreader's marks in the former. The volume is also compared with later editions, especially with that of Teodor Waga from 1782. The uniqueness of the copy results from the fact that it bears handwritten corrections of the proof, with numerous single and multiple deletions, replacements of text, proof marks and descriptive marginalia. They show the way the editor worked and contribute valuably to the history of this edition. Its importance results from the fact that *Inwentarz* is a significant legislative compendium of the Polish-Lithuanian Commonwealth, although it is not an original work. It is a link in the chain of completing factual entries appearing in the six volumes of *Volumina Legum* which make it easier to navigate through the first Polish collection of codified laws, containing privileges, statutes and laws passed by the Sejm. This work was started by Maciej Marcjan Ładowski and crowned with the 1685 edition. The task was continued by Józef Andrzej Załuski and two Piarists: Kazimierz Arnolf Żeglicki and, in 1872, Szymon Teodor Waga. To the latter the lexicon owes its final shape. An additional edition of the work was also prepared by Teodor Ostrowski.

Żeglicki's *Inwentarz* was published in two variants. About 150 copies are believed to have been preserved in the world, of which 66 are reported in Polish state collections.

After the incomplete proofreading by Żeglicki, a two-page erratum was added to the book. A full proofreading was not included until Teodor Waga's 1782 edition. The article describes analytically the preserved copy of *Inwentarz*, presents the biography of both editors and the fruit of their work.